

Ivan Murin: *Neverbálna komunikácia v ritualizovanom správaní*

Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica 2009, 143 s.

Interdisciplinarita je pojem, který má v současné vědecké obci dobrý zvuk. Často se o ní mluví, často se jí zaštiťují nejrůznější dokumenty, návrhy projektů, záměrů a podobně. Leckdy však zůstává pouze u této reklamní nálepky a interdisciplinární přístup se nepodaří reálně uvést v život. Výzkumná práce pak probíhá podle zaběhnutých, „osvědčených“ postupů jednotlivých disciplín. V případě knihy slovenského antropologa Ivana Murina tomu tak není. Kniha je zaměřena na analýzu svatebních a pohřebních rituálů u romských a neromských komunit v oblasti středního Slovenska, kde autor od roku 1992 provádí rozsáhlý longitudinální výzkum. Nejsilnější stránkou této studie je bezesporu metodologické pojetí. Autor se pohybuje na rozhraní několika disciplín, zejména folkloristiky, etnografie, sociální a kulturní antropologie, lingvistiky, sémiotiky a mikrosociologie (symbolický interakcionismus). Kromě toho ale dokáže efektivně vytěžit i z pozitivistických proudů, jako je například behaviorální psychologie nebo etologie člověka. Tato metodologická syntéza vytváří interpretační rámec, který je inspirativní a koherentní; v žádném případě nelze mluvit o násilném skloubení těchto disciplín. Murin si dobře uvědomuje silné stránky i omezení jednotlivých badatelských proudů a podle toho aplikuje ten či onen konceptuální rámec na zkoumaný problém, konkrétně na analýzu svatebních a pohřebních rituálů. Reflexivita použitá metodologie tvoří nedílnou součást

centrální části knihy. O inovativní přístupy v interpretaci zde není nouze a Ivan Murin v praxi dokládá, že interdisciplinarita nemusí zůstat pouze na papíře.

Autor přistupuje k rituálu jako k formě symbolické komunikace tak, jak tento směr reprezentuje například G. H. Mead. Proto je naprosto pochopitelný jeho zájem o kulturně stabilizované formy neverbální komunikace, které svatební a pohřební rituály doprovází. Tyto expresivní projevy jsou při těchto rituálech dobře pozorovatelné a lze je také precizním způsobem zaznamenat. V lingvistické rovině se autor zabývá stabilizovanými texty a zároveň naivními narácemi účastníků rituálů. Pokouší se odkrývat skryté významy, které se při rituálu neustále emitují. Domnívám se, že poměrně úspěšně, i když závěrečné interpretační části knihy jsou poměrně stručné a mohli bychom zde očekávat poněkud rozvětvenější výklad. Neznamena to však, že výsledky jsou ploché. Ivan Murin si například velice dobře všímá symboliky a ikonického jednání v průběhu svatebních rituálů a poukazuje na nutnou míru redukce počtu významových prvků u klíčových aktérů rituálu: „Takovéto tvoření a odevzdávání znaku (semióza) natolik zúží pochopení, odkódování informace, že se téměř vždy z vysílatele stává osoba zájmu...nevěsta v roli ikony omezuje všechny mimoverbální projevy tak, aby nevytvářela další pole symboličnosti, ikona má vysokou sémantickou hodnotu – která by se však dalším vytvářením informací jen snižovala. Semióza při ikoně tedy funguje jako jakýsi filtr informací“ (s. 68).

Stejně tak interpretace pohřebních rituálů velmi zajímavě rámuje smysl projevovaných emocí ve smutečním kontextu. Rozlišuje zde tři specifické expresivní fáze: (1.) dramatické zachycení smrti

a vypořádání se s ní; (2.) mezní období vypořádání se s odchodem, kdy se emoce zvolňují; a (3.) chladnutí emocí a následně ikonické ztvárnění přetrvávajícího smutku. Dynamice jednotlivých fází a jejich funkcím v průběhu pohřebních rituálů se Murin věnuje s pečlivostí a terminologickou vyvážeností. Popisuje také specifické zvláštnosti u romských komunit, například fenomén hlídání mrtvého, afektivně přeexponovaných plaček či dotýkání se mrtvého v průběhu pohřebního rituálu. Kromě toho se studie zabývá závislostí společenských inovací na společenském konsenzu, autonomií etnických komunikačních schémat, lokálním významem narativních forem, expresivní symbolikou a dalšími fenomény. Jedná se o inspirativní počín, který jistě osloví každého, kdo se zabývá ritualizovaným jednáním či romskou problematikou.

Radek Trnka

Petr Lozoviuk (ed.): *Etnicita a nacionalismus v diskurzu 20. století. Příspěvek intelektuálů z českých zemí ke studiu kolektivních identit.*

Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), Brno 2012, 242 s.

Široké téma vztahu etnicity a nacionalismu není pro českého čtenáře ničím neznámým. Setkat se s ním může v pestrém výběru hojně domácí i překladové literatury, jejíž řady zajímavým způsobem doplňuje edice projektu „Vývoj a realizace koncepce trvalé expozice k dějinám Němců v českých zemích“ v rámci programu Cíl 3 v kooperaci

dráždanského Institutu saských dějin a etnografie (Institut für Sächsische Geschichte und Volkstunde e. V.) a kulturně vzdělávací společnosti Collegium Bohemicum z Ústí nad Labem. Jak editor upozorňuje již v předmluvě, osou projektu je příprava muzea německy mluvících obyvatel českých zemí, což je jasně patrné i v koncepci představované antologie složené z textů německy mluvících „böhmisch“ autorů nahlížejících a tematizujících problémy etnicity, nacionalismu či mezietnických vztahů z perspektiv etnografie, sociologie, historiografie, a dokonce i „slepé uličky“ v dané oblasti – sociálně-biologické antropologie.

Výběr a řazení autorů, majících svým původem vazbu k prostoru českých zemí, nicméně působících v zahraničí jistě nepostrádá logiku a opodstatnění. Lozoviuk své intence v tomto ohledu čtenáři představuje v úvodní stati „Nečeští čeští“ autoři a jejich reflexe etnické problematiky (s. 9–38). Výběrem autorů a textů editor sleduje několik cílů: českému čtenáři chce přiblížit dosud nepřeložené texty autorů, kteří v mnoha případech zásadně a inovativně ovlivnili bádání v dané oblasti, nicméně v českém prostředí jsou dle mínění Lozoviuka méně známí a vlivní (což jistě platilo v době jejich tvorby); pokouší se vhodnou kombinací různých myšlenkových proudů a badatelských generací ukázat průřez tvorbou autorů, kteří z vlastní životní zkušenosti mezietnického konfliktu, dobrovolné či nedobrovolné emigrace učinili předmět kritické reflexe a analýzy. Zjevně z těchto důvodů Lozoviuk do úvodní stati zařadil i poměrně obsáhlé a zdařilé medailony akcentující právě osobní traumata, badatelskou dráhu a alespoň zběžné zařazení do širšího kontextu odborné tvorby.

Antologie je vzhledem k tematické šíři rozčleněna do tří oddílů: Od zájmu